

Ս Ի Ո Ն

ԺԴ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1940

ՊԵԿՏԵՄԲԵՐ

ԹԻԻ 12

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԿՐԹԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ

Բ.

Նախորդ Խմբագրականով իր զլխաւոր գիծերուն մէջ մատնանշեցինք այն կարեւոր թերինները, որոնք Սփիւռքի հայ կրթական գործը կը մատնեն լուրջ վտանգներու: Այդ վտանգները դիմաւորող դարմաններ չբերինք. հոս կ'ուզենք ամփոփ գիծերով մօտենալ անոնցմէ կարեւորներուն: Հասկնալի է որ մեր նկատողութիւնները մնան հարկադրաբար ծրագրային: Մեր կրթական վերանորոգումը որ պէտք է առարկայ ըլլայ մեր օրերու ամենէն տիրական ճիգին, կը պահանջէ խնամք և լուրջ շահագրգռութիւն:

Կրթական հարցին շուրջ, նախորդ Խմբագրականին մէջ, մեր նկատողութիւններու առաջինը կը շօշափէր անոր տնտեսական կողմը: Մեզի կը պակսին այսօր նիւթական միջոցներ մեր կրթարանները բաղձալի վիճակի մը մէջ դրնելու համար. ի մտի չունինք այս նպատակով գոյութիւն ունեցող և կիրարկուող կտակները, և Բարեգործականի կողմէն եղած յատկացումները. անշուշտ արհամարհելի չէ հայ կրթական գործին անոնց բերած սատարը, սակայն անոնք կը մնան մասնակի, և անբաւական:

Ժամանակին կը մտածուէր կտակներով և հարուստներէ մեկենասուած գումարներով վարել հայ կրթական գործը: Ռուսահայոց մէջ կէս դար առաջ այս կերպ խորհողներու թիւը քիչ չէր: Թրքահայաստանում տարբեր չեղաւ պարագան. հանգանակութիւններով ձեռք բերուած գումարներ՝ միակ տրամադրելի աղբիւրները կազմեցին մեր կրթութեան, եկեղեցիին զանձանակէն ստացուած լուծմաներուն հետ միասին: Այսօր հանգամանքները փոխուած են, և անբաւական ու անկարելի կը մնան այդ կերպերը. անհրաժեշտ է խորհիլ ուրիշ միջոցներու:

Միակ կարելի և գործնական միջոցը հայ կրթական գործի վերակենդանացման և տեւականացման, կրթական տուրք մը սահմանելն է Սփիւռքի իւրաքանչիւր զլխաւոր շրջանին համար. բան մը՝ զոր արդէն իրագործած են կարգ մը գաղութներ, ինչպէս Եգիպտոս՝ ազգային տուրքին իբրեւ մաս: — Առաջարկուածը հակառակ իր նորութեան՝ բացատրութեան չի կարօտիր. կը մնայ մտածել անոր իրացման կերպերու մասին: Այս կերպով սահմանուած տուրք մը՝ կրնայ հայթայթել իւրաքանչիւր գաղութին համար կարեւոր գումարներ, և մըշտատե կերպով սնուցանել հիմնադրամ մը, գործածելի համապատասխան շրջաններու կրթական գործին հաստատուն բարգաւաճման: Երկրորդ՝ ի նպատակ այդ հիմնադրամին անշուշտ կարելի է ապահովել կրթական նպատակներով եղած

բոլոր կտակներն ու մասնաւոր նուիրատուութիւնները: Եթէ զիմաւորուի այս առաջարկը ընդհանուրէն, կը կարծենք թէ ապահով հիմերու վրայ դրուած կ'ըլլայ արտասահմանի հայ կրթական գործը՝ մեր հոգեղէն և իմացական զոյու-
թեան կենսական ազդակներէն մին՝ հայ դպրոցը:

Կրթական գործի տնտեսական հիմերու այս հաստատ խարսխումը, խոշոր չափերով պիտի դարձանէ մեր մէջ ուսուցչական ասպարէզին կապուած ծանր տազնապը: Այս կերպով միայն կրնանք յուսով որ մեր մէջ իրապէս ասպարէզ մը կարենայ դառնալ ուսուցչութիւնը, որմէ կարելի ըլլայ ակնկալել լաւագոյն ուժերու որակ մը: Անշուշտ նիւթականով միայն լուծուելիք խնդիր մը չէ այս, սակայն լաւագոյն ուսուցիչներ ունենալու առաջին պայմանն է ան, որմէ յաճախ զրկուած կը մնայ դժբախտաբար հայ դպրոցը, իր նիհար միջոցներուն պատճառաւ:

Հոս չի վերջանար հարցը. կայ տակաւին դպրոցներու և վարչական կազմակերպութեան պարագան: Այս խնդիրը բարեբախտաբար անլուծելի չէ. Հայ դպրոցը սկիզբէն ի վեր կապուած է Եկեղեցիին. այսօր ևս անհրաժեշտ է որ ան անմիջական հովանիին ներքեւ ըլլայ զանազան շրջաններու առաջնորդարանին և ազգային մարմիններու: Այս կերպով վերջ կը դրուի անհատական, հայրենակ-
ցական և բարեգործական ուսումնարաններու խայտաբղետ զոյութեան, և բոլորը մէկ անմիջական հովանիին ներքեւ կ'ըլլան Եկեղեցիին՝ համազգային այն միակ հաստատութեանը, որուն մէջ պէտք է հաշուին բոլոր այս մասնաւորութիւն-
ները, կարենալ ստեղծելու համար այն նմանութիւնը ոգիի և ձգտումներու, որ հայունն է, և որմէ մենք կը հեռանանք տակաւ:

Պէտք է շեշտել թէ այս պարագային ալ Եկեղեցին ու վարժարանը՝ հոգեղէն և նուիրական այս զոյգ հաստատութիւնները, համայնական յարգանքի առարկայ պէտք է մնան միշտ, ինչպէս էին երբեմն, զերծ կուսակցական և հաստաւածական միջամտումներէ, և առարկայ ամենուն բոլորանուէր զուրգու-
րանքին: Դժբախտաբար սակայն, եթէ ոչ միշտ Եկեղեցին՝ զէթ դպրոցները յաճախ ենթակայ են կուսակցական այս ազդեցութիւններուն. անոնցմէ իւրաքանչիւրը իր տիրապետութեան շրջանին՝ տարանջատ ոգի և վարչութիւն կ'ստեղծէ, տխրե-
ղուն չմը սփռելով դպրոցներէն ներս, ուր կուգան մատաղ հոգիները հայութեան աւագանին մէջ մկրտուելու, սկզբնական մէկ և նոյն նկարագրով դրոշմուելու:

Գալով կրթական ծրագիրներու հարցին, բացառիկ ուշադրութեան կը կարօտի ան: Անշուշտ իւրաքանչիւր գաղութը Սփիւռքի, պարտաւոր է պատ-
շածիլ տիրող երկրի պահանջներուն, լեզուին և կրթական դրութիւններուն. այդ տուրքը հարկադրուած ենք վճարել մեզ հիւրընկալող երկիրներու պայմաններուն. որպէսզի սակայն անվթար կարենայ պահուիլ ազգային ոգին մեզ շրջապատող օտար
ազդեցութիւններու ներքեւ, կրթական ծրագիրներուն մէջ, տեղական պայման-
ներու յարմարող անոնց բաժինին քով անհրաժեշտ են ազգային և կրօնական
բաժինները նախակրթարանային ուսուցման: Հայ լեզուն ու գրականութիւնը, հայ կրօնը, հայ պատմութիւնն ու աշխարհագրութիւնը անզանցառելիօրէն մաս
պէտք է կազմեն Սփիւռքի բոլոր դպրոցական ծրագիրներուն: Աւելին, զանազան
գաղութներու մէջ կիրարկուած ալլազան հայ կրթական ծրագիրներու փոխան,
փափաքելի էր որ յարմար կեդրոնի մը մէջ պատրաստուէին համահայկական
նկարագիր ունեցող տիպար ծրագիրներ, ընդգրկելի բոլոր գաղութներէն: Պատ-

բաստել նոյնպէս հայ ուսմանց դասագիրքերու ամբողջ դրութիւն մը՝ նոյն և միակ նկարազրով, պատշաճ ժամանակին և հաղորդ մեր ազգային ուրոյն ոգիին։

Հոս անհրաժեշտ կը նկատենք յաւելուլ թէ Սփիւռքի մէջ հայ ոգիին պահպանմանը համար բաւական չեն հայ նախակրթարանները։ Երկրորդական վարժարաններու պէտքը անհրաժեշտ է. անիկա պերճանք մը չէ, ինչպէս կը մտածեն շատեր, այլ պահանջ մը, և անմիջական լրացուցիչ մը նախակրթարանային ուսմանց, ուր աշակերտները իրենց տարիքի և կրթութեան պատճառաւ չեն կրնար բացուիլ մեր արժէքներուն, և մնացեալ իրենց բախտաւոր տարիները կ'անցնեն օտար կրթութեան և ազդեցութիւններու ներքեւ, ուր հետզհետէ օտար և ուժեղ մշակոյթներու ազդեցութեանը տակ, կը չքանան նախակրթարանային տարիներու մէջ ստացուած հայ արժէքներու տարրերը։ Այս պատճառաւ փափաքելի է որ մեր Սփիւռքի իւրաքանչիւր գլխաւոր շրջանին մէջ գոյութիւն ունենայ գէթ մէկ երկրորդական հայ վարժարան, որ ապահովէ այդ շրջանի հայ մշակոյթի արժէքներուն մէջ կրթուած ընտրանիի մը գոյութիւնը։

Վերոյիշեալ իրադրոժումներով միայն կարելի պիտի ըլլայ ստեղծել ու մշտնջենաւորել ազգային ոգի և նկարագիր մեր ապագայ սերունդներուն մէջ։ Մեզի պարտադրուած այս պահելսութիւնը կը զրկէ զմեզ մեր ազգային ինքնութիւնը պաշտպանող բոլոր տարրերէն։ Մեր երբեմնի պաշտպան սրբութիւնները (հող, աւանդութիւն, և բարքեր) մեզի չեն օգներ. շրջապատող վտանգները աւելի են, քան ինչ որ կ'երեւակայենք։ Ազգային յղացք մը, և մեր հոգեկան և իմացական արժէքներու զուրգուբանքը աւելի քան երբեք պէտք է տեսնան մտասեռումը ըլլան մեզի համար զաղթաշխարհի մէջ, առով արծարծելու մեր ներսը ցեղային այն ոգին, որ այսօրուան բոլոր մեծ ու փոքր ժողովուրդները այրող տենդն է։ Այդ յղացքը որ դժբախտաբար սկսած է աղօտիլ, կ'ամբողջանայ և կը լուսաւորուի Հայ Եկեղեցիով։ Այս վերջի պարագան թող հաւանական սկեպտիկ մտածումով չտողորէ միտքերը. Հայ Եկեղեցին մեր ազգային զեղեցկագոյն արժէքներու բլրեղացումն է, զանոնք հողիացնող ու լուսաւորող աննխկաւական և Աստուածային կրակը։

Չափազանցած չենք ըլլար երբ ըսենք թէ հայ ժողովուրդին արժէքը իր Եկեղեցիին մէջն է և Եկեղեցիով։ Չընդունելով այս իրողութիւնը այնպէս ինչպէս որ ան կայ մեր ժողովուրդի գոյութեանը մէջ, քանզի է մեր հոգեկան միութիւնը։ Հայ Եկեղեցին միայն կրնայ ստեղծել այդ ոգին, այսինքն վերահաստատել ինքզինքը։

Կը բաւէ որքան օրօրուեցանք ժամանակաւոր պատրանքներէն, մեզմէ դուրս որոնելով մեր ինքնութեան մաքուր ոսկին, արտաքին պարագաներու և ազդեցութիւններու կատելով զմեզ։ Ինքզինքնուս հետ օտար ապրելու այս վիճակը աւելի շեշտուեցաւ այս վերջի կէս դարու շրջանին մանաւանդ, երբ մենք տակաւ հեռացանք մեր ինքնութիւնը տաղաւարող հոգեւտաճարէն՝ Եկեղեցիէն։ Դարձ մը գէպի Եկեղեցին, շատ բան պիտի վերադարձնէ մեզմէ մեզի։ Եւ այդ դարձը շուտով եկող ժամանակներուն համար պիտի կրնայ ըլլալ միայն հայ դպրոցին մէջ իրական իր ոգիին վերամուտովը Հայ Եկեղեցիին։

Հայ Եկեղեցին ստեղծեց Հայ Դպրոցը, եւ ինքն է որ միայն իրապէս պիտի կրնայ զայն պահել։

ԽՄԲ.